

HER VARLIĞIN ÖZÜNDEKİ CEVHER: AŞK

Ziya AVŞAR*, Büşra TEMİZ**

Özet

Mevlânâ'nın Mesnevî'si, yazıldığı asırdan itibaren Türk tasavvuf düşüncesini ve Türk edebiyatını derinden etkilemiş eserlerden birisidir. Bu eserin özgün dilinin Farsça olmasından dolayı Türk şarih, mutasavvıf, edip ve şairleri bu eseri Türkçeye tercüme ve şerhler yoluyla meal ve manasını aktarmaya çalışmışlardır. Bu yolda Mesnevî'nin bütün ciltlerine şerhler yazıldığı gibi onun bazı ciltlerine, kimi seçkilerine ve ilk on sekiz beytine de şerhler yazılmıştır. Bu çalışma, Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin on sekiz bilim adamı tarafından şerh edilmesi ve bu şerhlerin bir özel sayıda yayımlanması projesinin bir parçası olan onuncu beytinin şerhidir.

Mesnevî'nin ilk onuncu beyti, 'ney' ve 'mey'in aşk bağlamında ele alındığı ve anlam katmanlarının ney münasebeti ile kamışlık, asli vatan ve insan-ı kâmil; mey münasebeti ile de meclis ve İlahî aşk üzerinden işlendiği derin ve farklı bir beyittir. Bu makalede klasik şarihlerin bu beyit etrafındaki açıklamalarını tarihi bir silsile içinde değerlendirerek bu görüşler üzerinden kendi şerh metnimizi oluşturduk. Kendi şerhimizi oluştururken klasik şarihlerin yorumlarını eleştirel bir bakış açısıyla ele aldık. Çalışmanın sonunda Mevlânâ'nın aşkın kendisi üzerinde hasıl ettiği derin coşkuyu ifade edebilmek için en iyi benzetme ilişkileri olarak ney ve meyleri bilinçli bir şekilde seçtiğini gördük. Beyitte her iki kelime de birer tasavvufi kavram olarak aşkı ve aşığı temsil etmeleri yönünden ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, Mesnevî, ney, mey, aşk, şerh.

THE ORE AT THE ESSENCE OF EVERY BEING: LOVE

Abstract

Mevlânâ's *Masnavi* has been one of the works that profoundly influenced Turkish Sufi thought and Turkish literature since the century it was written. Due to its original language being Persian, Turkish commentators, mystics, scholars, and poets have made efforts to convey its meaning and essence through translations and commentaries. In this process, commentaries have been written on all the volumes of *Masnavi*, as well as on some of its selected chapters and the first eighteen couplets. This study, which is part of a project in which the first eighteen couplets of *Masnavi* are commented on by eighteen scholars and published in a special issue, focuses specifically on the commentary of the tenth one.

The tenth couplet of *Masnavi* is a profound and multi-layered one in which the concepts of *ney* and *mey* are discussed in the context of love, with the reed symbolizing the reed-bed, the original homeland, and the human being in pursuit of perfection, and the wine representing the assembly and divine love. In this article, we have developed our own commentary by evaluating the explanations of classical commentators on this verse within a historical sequence and building upon their perspectives. In constructing our own, we approached the interpretations of classical commentators with a critical perspective. At the end of the study, we observed that Mevlânâ deliberately chose the metaphors of *ney* and *mey* as the most effective ways to express the profound ecstasy induced by love itself. In the couplet, both words are considered as Sufi concepts that represent love and the lover.

* Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ziyaavsar@hotmail.com ORCID: 0000-0002-5043-9973

** Yüksel Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD e-posta: busratmz96@gmail.com ORCID: 0009-0004-8591-1491

Gönderilme Tarihi: 11 Kasım 2024

Kabul Tarihi: 3 Aralık 2024

Yayımlanma Tarihi: 17 Aralık 2024

Keywords: Mevlânâ, Masnavi, ney, mey, love, commentary.

Giriş

Mevlânâ'nın Mesnevî'si, yazıldığı asırdan günümüze kadar muhtevasının anlaşılması amacıyla tercüme ve şerhlere konu olmuştur. Şerhlerin nitelikleri farklı farklıdır. Mesnevî'nin tamamına yazılan şerhlerin yanında bir cildine seçilen bir kısma ve ilk on sekiz beytine yazılan şerhler vardır (Özdemir, 2016a: 473). Mesnevî'nin temel iletisi asıl vatandan ayrılmanın oluşturduğu ayrılık idrakinin muhataplara kavratılmasıdır. Mesnevî'nin onuncu beyti asıl vatandan uzaklaşan insan-ı kâmilin o vatana tekrar ulaşması için yegâne şart olan aşkı konu eder. Bütün Mesnevîde işlenen ana temalardan en önemlisi olan aşk, eserde ayrılığın telafisi olarak işlev görür. Bu itibar ile bakıldığında aşk, ayrılığın verdiği ıstırap karşısında vuslat ümidi olarak o halin tam karşısında yer alır. Dolayısıyla bu beyitte bütün nesnelere özünde yer alan aşk hakikatinin anlaşılması, ayrılığın hak yolcusunda hasıl edeceği hüsrânın ümitle yer değiştirmesine yol açacak ve hedefe giden yolculukta yalnız olmadığını kavrayacaktır.

Mesnevî'nin onuncu beytinin nüshalara kıyasla özgün hali şu şekildedir:

Âteş-i 'ışkest k'ender ney fütâd

Cûşîş-i 'ışkest k'ender mey fütâd

Aşk ateşidir içindeki neyin / Aşk coşkudur özündeki meyin (Avşar, 2017: 24)

Şem'î, aşk ateşinin neye ve meye düşmesi durumunu birisinin yanması diğerinin de coşması olarak niteler (Dağlar, 2009: 222). Bu yanış ve coşuş İlahî aşkın o nesnelere yansımasıdır. Dolayısıyla bu nesnelere İlahî aşkla temas etmesi onların ney ve mey kimliklerinin insana ve dolayısıyla insan-ı kâmile dönüşmesini işaret eder.

Ankaravî, beytin velilerin gönül ve sözlerine düşen ateşin nasıl bir ateş olduğunu ifade ettiği görüşündedir. Ona göre Hak dostlarının gönüllerine düşen ateş, İlahî aşk ateşinden başkası değildir. İlahî aşk ateşi, gönüllerini dünya nimetlerinden koparmış olan zatların kalplerine düşerek onların gönüllerinde ebedî sevgiliden başka her şeyi yakar. (Tanyıldız, 2010: 224).

Sabûhî, ney ve mey üzerinden kalkarak İlahî aşkın bütün varlıkları ihata ettiğini söyler. Bütün eşyayı saran haller bu aşk sebebiyle oluştuğu için, neydeki sesin tesiri ve meydeki hararetin yakıcılığı da aynı aşkın göstergeleridir. Ona göre sonsuz cemalin âşıkları olup İlahî âlem yolunu tutan mürşitler, aşkın zuhur yeri oldukları için, her neye baksalar aşkla görürler ve her neyi söyleseler aşkla söylerler (Algül, 2007: 51). Şifayî, neyi Mevlânâ'nın kendisi meyi de Allah'ın tecellisi olarak açıkladıktan sonra, meyin aşk ateşi anlamına gelen bir istiare olduğunu söyler. Ona göre Mevlânâ bu beyitte "Aşk ateşi önce benim varlığıma tesir eder, ardından da benim vasıtam ile irşat edilenlere tesir edip onlardaki dünya alakalarını yok eder."

demektedir (Özdemir, 2016b: 88). Bursevî, neyde olan tesiri aşk ateşinin tesiri, meyde olan coşkuyu da gönül zevkinden gelen coşkunluk olarak niteler. Sufilere göre mey, salikin gönlünde belirerek onu sarhoş eden zevke bürünme halidir. Ona göre bu beyitte ney insanî vücuda, mey de batınî zevke karşılık gelmektedir (Ak, 2007: 52). Abidin Paşa, beyitteki ateşin İlahî aşk olduğunu söyler. Ona göre mecazî aşkın etkisi şarabın etkisi gibi geçici olduğu için meydeki geçici coşku, mecazî aşka tekabül etmektedir (Karaçorlu, 2007: 21). Bağdatlı Abdülaziz, beyitte bahsi geçen ateşin, evliyanın gönüllerine düşerek onları yakan İlahî aşk olarak tavsif eder (Özdemir, 2017: 377). Konuk, ateşten muradın aşk ateşi olduğunu söyleyerek kâmil insanın kalbine düşen ateşin bu ateş olduğu gerçeğine vurgu yapar (Eraydın-Tahrallı, 2011: 80).

Klasik şarihlerin ittifakla belirttikleri gibi bu beyit, nesnelere özüne düşen ateş imajı üzerinden hareket ederek her şeye sirayet eden İlahî aşka dikkat çeker. Mevlânâ'nın neyin içine ve meyde özüne düşen şeyin aşk ateşi olduğunu söylemesi, varlıklar ile aşk arasındaki ilişkiye dikkat çekmek içindir. Mevlânâ'nın bu iki nesne üzerinden aşka dair muhabata kavratmak istediği sır, evrendeki maddî ve manevî bütün varlıkların özlerinde aşk cevheri taşıdığıdır. Buradan anlaşılır ki kainattaki her şeyin ortak özelliği, bünyelerinde ortaya çıkmak üzere bekleyen kuvve halinde bir aşkı taşımalarıdır. Ancak aşkın kuvveden fiile çıkması bir süreç işidir.

Başlangıçta kamışlıkta filizlenen bir kamış, ileride ney olarak aşk nağmelerine eşlik edeceğinden habersizdir. Yine asmadaki üzüm de gelecekte coşup köpüren bir şaraba dönüşeceğini bilmez. Neyin bir İlahî aşk çalgısına dönüşmesi ve meyde de İlahî aşka benzeyen bir coşkuyla taşıp köpürmesi belli bir süreç içerisinde alınması zorunlu olan yolu gösterir. Kamışlıktaki kamışları kesenler, onu ney yapmayıp da bahçe çiti yapsalardı, o kamışlar özlerindeki aşk istidadını ortaya çıkarmadan çürüyüp giderlerdi. Bahçe çiti olmayıp da dam örtüsü veya yer yaygısı olan kamışlar da aynı akıbete duçar olurlar. Ancak kamış kesenlerin bu kamışlardan seçtiği bazı mesut kamışlar vardır ki ney yapılmak üzere imalathaneye götürülürler. Orada amaca uygun olarak kesilip biçilerek içlerinde kendilerini kamışlığa bağlayan lif ve pamukçuklardan tasfiye edilirler. Boğum yerlerine özel perde halkaları ilave edilip yakılarak dağlanma suretiyle ön yüzlerine altı, arka yüzlerine de bir delik açılarak yedi delikli ney çalgısına dönüşürler. Bu çalgılar, bahçe çiti olan hemcinslerine göre belki biraz daha meşakkat çekmiş, kesilip doğranmış ve sineleri ateşlerle dağlanarak delinmiş olabilir. Görünüşte bu zalimce işleme tabi olan kamışlar, bu çileli sürecin arkasından özlerinde taşıdıkları aşk cevherini ortaya koyma ayrıcalığı elde ederek ağzızsız, dilsiz halde dile gelerek hakikat sırları söyleyen birer yakıcı ney olurlar. O sazlıkta, her yönden gelen rüzgarlara uyarak nazlı nazlı salınan gamsız kamışlar gitmiş, yerlerine ıstıraplı bir süreçten sonra neyzenin dudağı ile temas ettiklerinde içindeki aşk cevheri ile dinleyenlerin ruh kulaklarına İlahî sırlar fısıldayan kamışlar gelmiştir.

Yine ilkbaharda bir asmanın üzerinde minik taneler suretinde bir üzüm salkımı oluşturmak üzere yokluk uykusundan uyanıp gözlerini açan üzüm salkımları, güz vakti her biri bir inci tanesi gibi değerli ve her biri bir şeker madeni gibi kıymetli olan olgun ve lezzetli taneleri ile yüz gösterirler. Kamışların kamışlıktan kesildikleri

gibi, üzümler de asmalıktan kesilirler. Bunların bir kısmı kuru üzüm olmaları için kurutulup çereze dönüşürler; bir kısmı kaynatılıp gül renkli pekmez olurlar; bir kısmı da sirke olma yolunu tutarlar. Ancak ne sirke olan ne pekmez olan ne de kurutulup çerez olan üzümlerin içlerinde taşıdıkları aşk coşkusu zuhur eder. Bunlar kendi cevherlerinden habersiz tüketilip yok olurlar. Ancak bu üzümlerden şarap yapmak için seçilenler, şarap küplerine doldurulup mayalanmaya bırakıldıklarında, içlerindeki aşk cevheri galeyana gelerek küplerinin kapaklarını fırlatarak coşup taşmaya başlarlar. Mevlânâ'nın bu beyti kaleme almaktan kastı elbette kamış ve üzümün macerasını anlatmak değildir. Onun bu nesnelere zikretmesi, kendisini yakıp kavuran İlahî aşkı, kıyasen en anlaşılır biçimde aktaracağı nesnelere olmalarından dolayıdır. Kamış ve üzüm üzerinden kıyas edildiğinde anlaşılır ki her varlık bir aşk hali ile doğar. Ancak doğuştan getirdiği aşk halini ortaya koyan varlık sayısı nadirdir.

Beyitten hareketle bütün insanların bir aşk istidadıyla yaratıldıkları söylenebilir. Nitekim Cenâb-ı Allah bir kutsî hadiste "Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinat) yarattım" (Aclûnî, II, 132) buyurmuştur. Bu hadisten anlaşılır ki yüce Allah'ı bilmenin yegâne şartı, muhabbete sahip olmaktır.

"Sözlükte muhabbet (mahabbet) kelimesinin hub (hubb) kökünden isim olduğu belirtilmekte, hub ise kısaca "buğzun zıddı" olarak tanımlanmaktadır (*Lisânü'l-'Arab*, "hbb" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "hbb" md.). Literatürde muhabbet ve hub ile meveddet ve vüdd (vüdd) yaygın biçimde "sevgi" anlamında kullanılmakta, sevginin coşkulu şekli ise aşk kelimesiyle ifade edilmektedir."¹ Zira muhabbet, yaratıcının yarattığının özüne yerleştirdiği aşk nimetinin cevher ve çekirdeğidir. Özlerindeki bu büyük sevgi ile temas edemeyen kimseler, âlemin en büyük güç ve kudreti olan aşk ihsanından habersiz olarak fani bir beşer gibi dünyaya gelip bu dünyadan giderler. Bunların bahçe çiti olan kamışlardan pek bir farkları yoktur. Ancak özündeki aşk istidadı ile buluşan insanlar, neyzenin dudağı ile temas eden ney gibi kulaklarına üflenen İlahî sırların sesi olurlar.

Mevlânâ bu beyitle, muhataba herkeste bulunan ancak kendisi gibi olanlarda ortaya çıkan İlahî aşkın bir bedel ödemediği insanla temas etmeyeceğini söyler. Hak yolcuları olan derviş ve salıklar, Hakk'a ulaşmak için kendilerinin önünde bir engel ve perde olan dünya nimetlerinden ancak ölmeyecek kadar istifade ederek bir anlamda dünyadan yüz çevirirler. Çilehânelerde "Ölmeden önce ölünüz." Hadisi gereğince bilinçli bir şekilde kabre benzeyen bu daracık mekânda, nefsin bütün zevklerinden vazgeçerler. Uykusuzluk ve açlığa günlerce tahammül ederek toprak bedenlerini, İlahî aşk simyasının yardımıyla altına dönüştürürler. Malumdur ki, aşkın alameti sararmış bir benizdir. Aşıklar aşk hâleti içerisinde yemeden içmeden kesilerek sadece sevgiliye odaklanırlar. Bu öyle bir haldir ki sanki dünyada hiçbir şey yok, sadece yar vardır. Aşık, onun hasreti ile yemeden içmeden kesilerek adeta yürüyen bir cenazeye dönüşür. Bu odaklanmanın doğal sonucu olarak Mecnun, her baktığı yüzde Leyla'yı görür, her duyduğu seste Leyla'yı işitir. Dağlar, ovalar, sular

¹ Süleyman Uludağ, "Muhabbet", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhabbet#1> (01.12.2024).

onun gözüne kendi hali gibi görünürler. Bağrından çağıl çağıl sular akan dağ, iki gözü iki çeşme olan Mecnun'un ta kendisidir. Ferhat, yaptığı her desende, çizdiği her nakışta Şirin'den bir parçayı yazıp çizer. Beşerî aşıklarda bile aşğın her şeyden geçerek bir şeye odaklanması hali böyle büyük ıstıraplara katlanma direnci verirken İlahî aşk tarafında durum daha da vahimdir. Aşk şehitlerinin piri olan Hallâc-ı Mansûr, uzuvları kesildiğinde kanıyla, bedeni yakıldığında da külleri ile Allah lafzını yere ve göğe aşkın kudreti ile nakşeder.

Ankaravî, Fütûhât'ta İbn Arabî'nin aşkı muhabbet fazlalığı olarak tarif ettiğini ve bu durumun da Kur'ân'daki "şiddet-i hubb" ile kinayeli olarak anlattığını aktarır. Ankaravî, devamla velilerin gönlüne düşen aşk ateşinin ebedi sevgiliden başka her şeyi gönülden kaldırdığını ve aşk coşkusunun bunların gönül küpleri olan manaya düştüğünde o mana meyinin zevkten coşup başlarından aştığını söyler. Ona göre meyden başka bir maksat da herkesin vücut küpüne düşen coşkunun ezeli ve zati muhabbet coşkusu olmasıdır. Bu coşku alemin nizamı ve beşeriyetin intizamı için ortaya çıkan lüzumlu bir coşkudur (Tanyıldız, 2010: 224).

Sabûhî, aşkı üçe ayırarak birincisine meyil, ikincisine muhabbet, üçüncüsüne de aşk adını verir. Aşk, bu derecelerin en üstünü olup muhabbetin her şeye üstün gelmesi durumunu ifade eder. Ona göre aşk, İlahî bir alevdir. Bu alevin işlevi ise varlık harmanını yakarak baki olan sevgiliden başka her şeyi ortadan kaldırmaktır (Algül, 2007: 51).

Şarihler içerisinde bu konu ile alakalı geniş ve farklı bir yaklaşım tarzı Bursevî'de görülür. Bursevî, aşkı muhabbet şekillerinden biri olarak niteler. Ona göre aşk, zat sıfata meylettğinde kalpte ortaya çıkıp bütün damarlardan akan ve bütün uzuvlara bulaşan bir şey olur. Bursevî, hakka yönelik derecelerinin başını muhabbet sonunu ise aşk olarak niteler. O yüzden muhabbet nur ile aşk da ateş ile nitelenir. Nur ve ateşin ikisi bir hakikattir. Ona göre aşk, fani olduğunda ruhun sıfatı olan zatı kalır. Ancak aşkın fenasından sonraki muhabbet Allah'a, önceki muhabbet ise kula bağlıdır. O yüzden aşkın fena bulunduğu mertebeye "Habibullah" mertebesi denir. Bu hal, makam-ı mahbubun gayesi ve son noktasıdır. Bu mertebeye sadece hazreti peygamber ulaşmıştır. Bursevî aşkı, mecazi ve hakiki olarak ayıran kadim anlayışa getirir ve mecazi aşkın temiz olması durumunda hakiki aşka vesile olacağını söyler. Bu aşk hakkında şu hadisi nakleder: "Bir kimse âşık olur ve iffetli bir şekilde bu aşkını gizlerse ve bu şekilde gizlerse şehit olur." Bursevî, Cüneyd-i Bağdadî'den şöyle bir rivayet aktarır: "Ateş Cenâb-ı Allah'a benden daha büyük ateş var mıdır?" diye sormuş, Allah'da "Vardır; velilerimin kalplerinde kalplerine yerleştirdiğim muhabbet ateşi." diye buyurmuştur. Yine Bursevî'ye göre neyin ve meyinin bir arada kullanılması; neyin insanî vücut şeklinde, meyinin de batınî zevk biçiminde olması yönündendir. Bu itibarla ney ve mey, insanın beden ve manasına işaret eder. Yani gerçek manada ney ve mey, insan ve onun zevkenden ibarettir (Ak, 2007: 52-54).

Mevlânâ'nın, ney ve meyinin içine düşen aşk ateşine dikkat çekmesinin ardında ince anlamlar gizlidir. İnsan, aşk istidadıyla doğar doğmasına lakin bu istidadın derinlik ve genişliği aşk manasıyla temas ettiğinde belli olur. Bu durumu bir deniz gibi düşünebiliriz. Deniz dıştan bakıldığında uçsuz bucaksız bir su ummanı gibi

görünür, görünmeyen şey ise o denizin üzerinde durduğu deniz yatağıdır. Deniz bir ulu su ise yatağı da aynı ölçüde büyük bir kaptır. İşte bizdeki aşk istidadı bu deniz yatağı, Hakk'ın bir lütfu olarak bize gelen aşk ve aşkın manası da bir deniz gibidir. Bu demektir ki aşk, içimizdeki yatak ve dışımızdaki suyun birleşmesi ile hâsıl olan bir bütündür. Buradaki su ve kap ilişkisi üzerinden yürürsek herkesteki aşkın deniz cesametinde olmadığını anlarız. Bizdeki kap ne ölçekte ise ona dolacak olan aşk da o ölçektedir. Aşk, gönül yatağı tas kadar olana tas kadar, göl kadar olana göl kadar, deniz kadar olana da deniz kadar dolar.

Aşkı, Mevlânâ'nın ateş teşbihi üzerinden ele aldığımızda da aynı durum vardır. Aşk ateştir amma ateşin şiddeti yakıp tutuşturacağı nesne ile ortaya çıkar. Birkaç çöp de yanar, harman da yanar, orman da yanar. Ama ateşin şiddeti nerede ortaya çıkar? Orman yangınında... Velilerin gönlündeki aşk ateşi, büyük ve görkemli bir orman yangınına benzer. İşte bu şiddetli aşk yangını, velinin gönlündeki dünya alakalarına ait ormanı yakar. Siz sanmayın ki velilerde dünya talebi ve nefsi arzular yoktur. Onlardaki talep ve arzular bizdekilerden kat be kat fazladır. Bizim nefsimiz kediye onları aslandır. Biz bir kediyi terbiye edemezken onlar azgın aslanları irade zincirine bağlayıp bir koyundan bile daha uslu hale getirirler. Aşk onların gönüllerindeki maddî talepler ormanını yakarak onun yerinde bir mana ormanı filizlendirir.

Beyitteki ney ve meyın özüne sirayet eden aşka bu açıdan baktığımızda, birini aşk ateşiyle yandırıp âşıklar gibi feryat ettirdiğini ve diğerini de coşturup kúpünden taşırdığını görürüz. Şu hâlde beyitteki her iki nesnenin de genelde insanı ama hassaten Hak âşıklarını temsil ettiğini söyleyebiliriz. Mevlânâ, bu istiareler üzerinden âriflerin İlahî aşk ile dolduklarında bu aşkın etkisini iki şekilde dışa vurduklarını ifade eder. Bunlardan birisi Hakk'a olan özlem ve kavuşma hissini etkisiyle ney gibi yanıp yakılarak feryat etmektir. Bu feryat hali, ayrılık idrakinin bir sonucu olup tecellinin kesilmesini ifade eder. Yani âşık, ney gibi feryat ettiğinde tecelli kesilip araya ayrılık ve fetret girmiş ve Hak yolcusu, Yusuf'u bekleyen Yakup gibi sabr-ı cemilin kesintisiz elem veren acı sürecini yaşamaya başlamıştır. Diğer ise tecelli ile dolarak mey gibi coşup kendinden geçmektir. Bu süreçte ârifler, ayrılık gamını, vuslat idrakinin lezzetiyle gelen tecelli ile feraha tebdil ederler. Ancak ayrılık özleminden dolayı yaşanan gam bizi aldatmamalıdır. İlahî aşkın gamı ferah ve ferahı da gamdan sayıldığı için, neyin feryadı da meyın coşkusu da aynı şey olur.

Sonuç olarak beyit, her şeyin özünde gizli olan aşk cevherine işaret eder. Bu aşk, bütün mahlukatın derûnunda bulunmakla birlikte aşk bilinci gelişmediği sürece ortaya çıkmaz. Aşk bilincini ortaya çıkaran etken ise muhabbet öznesinden ayrılık idrakidir. Bu idrak vesilesi ile ârif, dünya gurbetine geldiğini fark ederek muhabbet öznesine ulaşmak için gâhî ney gibi dünya alakalarından sıyrılarak feryat eder gâhî mey gibi tecelli coşkusu ile bir muhabbet kúpüne döner ve başındaki akıl kapağını fırlatarak coşar. Şarihler beyitte bahsi geçen aşkın, İlahî aşk olduğunda mutabiktirlar. Gerçekte de öyledir. Ancak aşk ister beşerî olsun ister İlahî olsun nihayetinde bâkî olana yönelir ve kendi cevheri ile buluşur.

Kaynakça

- Abidin Paşa. (2007). Mesnevî Şerhi (Cilt 1). (Sadeleştiren: Mehmet Sait Karaçorlu). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Algül, A. (2007). Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve "İhtiyârât-ı Sabûhî" Adlı Eseri (1-100. Varak). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avşar, Z. (2017). Mesnevî I. Cilt. Kayseri: İncir Yayıncılık.
- Bursevî, İ. H. (2012). Mesnevî'nin Ruhu. (S. Ak, Dü.) İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Dağlar, A. (2009). Şem'i Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- İsmâil Hakkı Bursevî, Kenz-i Mahfî, İstanbul 1290, s. 2. Aclûnî, Keşfü'l-ḥafâ', II, 132.
- Koçoğlu, T. (2014). Nakşî Şeyhi Ebussuûd El-Kayserî Şerh-i Mesnevî. Kayseri: Laçın Yayınları.
- Konuk, A. A. (2011). Mesnevî-yi Şerif Şerhi (Cilt 1). (S. E.-M. Tahralı, Dü.) İstanbul: Kitabevi.
- Özdemir, M. (2016a). Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 11 (20), 461-502.
- Özdemir, M. (2016b). Derviş Muhammed Şifâyî Mesnevî Şerhi, İstanbul: Doğu kütüphanesi Yayınları.
- Özdemir, M. (2017). Bağdatlı Abdülaziz Âsım'ın Türkçe Divan'ının Sonunda Bulunan Mesnevî'nin On Sekiz Beyit Şerhi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C. 6, S. 1, s. 368-382.
- Rifâî, K. (2015). Şerhli Mesnevî-i Şerif. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Tahirü'l-Mevlevî. (1975). Mesnevî Şerhi (Cilt 1). İstanbul: Şamil Yayınları.
- Tanyıldız, A. (2010). İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uludağ, S. "Muhabbet", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhabbet#1> (01.12.2024).
- Uludağ, S. (1994), "Devir", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 9., s.231.